

1945 – demokráciakudarc

Standeisky Éva új könyvének műfaját nehezen lehet meghatározni.¹ Tartalmának, tematikájának összefüggései messze túlmutatnak egy tanulmánykötet keretein és funkcióján. Ugyanakkor található benne olyan fejezetek, amelyek önálló tanulmányként, vagy egy témában íródott tanulmányok összefoglalásaként is értelmezhetők. Standeisky kötete azonban olyan monográfiának sem nevezhető, amely az 1945-ben kialakuló, néhány évig demokráciaként vagy demokráciakísérletként értelmezhető folyamatról szólna, mivel az 1945-től kibontakozó politikai, társadalmi, gazdasági történéseknek csak bizonyos elemeit vizsgálja, sőt egyes esetekben azokat is hiányosan. A könyv címe is jelzi, hogy talán nem is törekszik teljességre a szerző, hiszen mint többször rámutat, az 1945 és 1947 közötti demokrácia sem teljesebben ki. Egyébként pedig egy átgondoltabb tagolás jóval áttekinthetőbbé tette volna a munkát az olvasó számára. Túl sok a rövid szövegrészt magába foglaló alcím, amelyek összevonása vagy a kevésbé kidolgozottak elhagyása megkönnyítette volna a könyv gondolatainak áttekinthetőségét.

A szerző a „Nyitó értelmezések” című bevezető fejezetben a „negyvenöt” mint történelmi fogalom megalkotásának szükségessége mellett érvel. Hangsúlyozza, hogy a 20. századi magyar történelem fogalommá vált éveinek sorában „negyvenötnek”

¹ STANDEISKY Éva: *Demokrácia negyvenötben*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2015. 247 p.

is helye van „tizennyolc” után, „ötvenhat” és „nyolcvankilenc” előtt. Ezeket a kitüntetett éveket egy-egy „sajátos demokráciamodelként” értelmezi, mivel mind a négy esemény a népuralom megteremtésére tett kísérletnek tekinthető, amelyek megtörték a korábbi folytonosságot. Közös bennük, hogy a korábbi alávetettek győztessé váltak, félreállítva a „megdőlt rendszer kegyeltjeit”. Közös ismérvnek tartja azt is, hogy a társadalom többsége egyik esetben sem volt aktív résztvevője az eseményeknek: „Az emberek zömével azonban csak megégett a változás: nem harcoltak érte, nem voltak felkészülve rá, így nekik leginkább az alkalmazkodás maradt...” (10.) Több olyan pontot is talál, ahol az említett négy esemény további egyezéseket mutat. Így minden esetben „politikai megfontolásból, közfelháborodásból” indultak a tüntetésekre az emberek. Hatalmi vákuum alakult ki, az emberek önként szerveződő közösségekben hoztak döntéseket. Addig nem látott mértékben kiterjedt a szabad nyilvánosság. Később pedig a spontán népképviselőket felváltották a pártok, kialakult az új államhatalom és közigazgatás. Egyetérthetünk ezekkel az alaptézisekkel; ugyanakkor, mint minden csoportosítást, ezeket is lehet cáfolni, illetve más azonosságokat is fel lehet mutatni. Csak részben lehet idesorolni 1989-et, hiszen nem keletkezett hatalmi vákuum, nem omlott össze az államhatalom, nem alakultak ki tömegesen a spontán népképviselő szervei. Konszenzusos, pillanatnyi trauma nélküli teljes gazdasági, társadalmi, politikai rendszer-átalakítás történt, amelyből egyaránt kivette részét az előző és az új politikai elit. Nem lévén más előzmény, alkotmányjogilag, politikai rendszer tekintetében az 1946-os második köztársaságot, ideológiailag pedig 1956-ot választották történelmi legitimációs pontnak. „Negyvenöt” emlegetését kerülték, a *megszállás* vagy *felszabadulás* dilemmája miatt.

Standeisky „negyvenöt” fogalmát más időintervallumra használja a politika-, társadalom-, és gazdaságtörténetben, mint a szellem- és kultúrtörténetben. Előbbiben 1945 és 1946 első hónapjaira szűkíti, utóbbiban viszont 1948-ig terjeszti ki. „Negyvenötöt” kiemeli a 20. század fordulópontjai közül, és azok tengelyébe helyezi: „Negyvenöt legközelebbi elődje, »szel-

lemi rokona« az első világháború befejezését követő polgári demokratikus éra, legrokonabb utódja pedig ötvenhat forradalma és a nyolcvankilenc utáni időszak.” (11.) A szerző, a nagy történelmi változásokról szólva, kiemeli a kor neves értelmiségeinek szereplését, mivel „a gondolkodásmódbeli változások leginkább a szellem embereinek tevékenységéhez köthetők”, és az elit körében sokkal rövidebb idő alatt észlelhetők. (12.) Ezzel szemben a társadalom egészének mentalitásában, erkölceiben, viselkedésmódjában mindez nem rögzült, mivel néhány hónap alatt számtalan változás történt és nagy gyorsasággal követték egymást az ellentétes hatások.

A szerző 1945 demokratikus jellegét csak megszorításokkal, ellentmondásainak hangsúlyozásával fogadja el. „Negyvenötben kialakult Magyarországon a háborúban vesztes országot sújtó megszállás ellenére valamiféle jogállamiság, s ha ellentmondásosan is, de működött az egymás ellenőrizhetőségére épülő demokrácia.” (17.) A bizonytalanság oka – vélhetően a kötetnek a szerző által meghatározott célja –, hogy „negyvenöt” fogalmában összegezze a demokrácia megvalósulását akadályozó nehézségeket, a gyakran feloldhatatlan ellentmondásokat, a demokrácia sikerét garantáló ideális állapot hiányának okait. A sokrétű elemzés azt az érzést kelti az olvasóban, hogy miközben tudományos elemzést követ nyomon, együtt vívódik a korszakot megelőzővel, vajon megszilárdul-e a működő demokrácia.

Historiográfiai bevezetőjében Standeisky kifejti, hogy a történelemtudomány még nem érlelte meg egységes álláspontját a korszakkal kapcsolatban. „Kevés olyan korszaka van a XX. századi magyar történelemnek – írja –, amelynek tudományos megítélése a rendszerváltozás után annyira bizonytalan lenne, mint a második világháborút követő pár éve, amikor a gazdasági, politikai és társadalmi rendszer lényegi változásokon ment keresztül, miközben a régi és az új formák, mentális megnyilvánulások egymás mellett léteztek.” (19.) Úgy véli, ezt nemcsak a korszak ellentmondásai indokolják, hanem a kutatók eltérő személyisége, világképe is. A korszakkal már jóval 1989 előtt foglalkozó történészek vezették be a politikatörténeti jellegű „koalíciós időszak” elnevezést, amely szerinte a „kormány-

zati forma” jelölésére utal. (Megjegyzem, hogy ezek az úttörő munkát végző kutatók – többek között Balogh Sándor, Föglein Gizella, Izsák Lajos, Tóth István, Vida István – megérdemelték volna, hogy név szerint is említse őket a historiográfiai összefoglalóban.) Az 1989 után elterjedt felfogás ezt az időszakot a szovjetizálás, a kommunista diktatúra bevezetésének első szakaszaként konceptualizálja. Standeisky vitába száll Gyarmati György véleményével, aki egyszerre tartja az időszakot két párhuzamos rendszerváltozásnak, „demokratizálásnak” és „presztalinizációnak”, hiszen az utóbbi *ab ovo* tagadja a demokrácia létét. Világpolitikai látószögből idézi Feitl István, Stefano Bottoni és Borhi László véleményét, akik szerint a második világháború után egy ideig Magyarországon demokrácia működött. Rámutat, hogy a korszakkal kapcsolatban létezik egy speciális szakterület a „jövátételi vagy sérelemfeltáró” történetírás, amely az egyének és csoportok ellen elkövetett bűnökkel és az áldozatokkal foglalkozik, mindazzal, amit az egymást váltó politikai hatalmak elkövettek. A szerző a kötetben többször leszögezi azt az álláspontját, miszerint a demokrácia gyökértelességének és a kialakuló diktatúrának egyedi magyar vonásai vannak, a megfelelő történelmi előzményekkel. Osztja Bódy Zsombor és Péter László véleményét, hogy a nagy változások ellenére az 1945 utáni eseményeknek kimutatható a történelmi kontinuitása (27.) Az új, nemzetközi eredményekre is felhívja a figyelmet, amelyek új kutatási irányokat adhatnak a magyar történelemtudománynak is. Mark Pittaway „átmenetként” (*transition*) írta le ezt az időszakot, és azt hangsúlyozta, hogy az „új típusú demokráciakíséret” bukásához az is hozzájárult, hogy a Kisgazdapárt nem tudta betölteni a Horthy-rendszer jobboldali alternatívájának szerepét. Standeisky felveti azt is, érdemes lenne megvizsgálni, hogy nem használható-e ebben az esetben is a „refolúció” fogalma, amelyet Timothy Garton Ash vezetett be 1989-cel kapcsolatban, és amely olyan átmenetet jelöl, amely egyszerre megújító és restauráló jellegű.

Standeisky Éva végtére is „önálló történelmi periódusnak” tartja a „második világháború befejezését követő egy-két év(et)” (31.), amelyben igen jelentős „fáziseltolódás” mutatható ki a

különböző „szférák” (gazdaság, kultúra, társadalom, politika) között. Ennek megragadására a politikai fejlődés ellentmondásosságát hangsúlyozó új elnevezést alkotott: *kudarcos demokratizálódás*. (31., 226.)

A „Demokráciavágyak” című fejezetben a szerző rámutat, hogy a demokrácia fogalmát a Magyar Kommunista Párt (MKP) politikusai a maguk érdekében, taktikai és kommunikációs célokra használták, és ezért tették elé a „népi” jelzöt. Hatalomtechnikai szempontú demokrácia-felfogásukat találoán írja le: „A kommunisták elméleti és gyakorlati demokráciaértelmezéséből egyaránt a demokrácia átmenetiségére, alacsony presztízisértékére lehet következtetni.”

A kötet az elméleti vénájú politikusok pártsajtóban megjelent írásainak elemzésével mutatja be az egyes pártok eltérő demokráciaelképzeléseit (a parasztpárti Veres Péterét, a kiskisgazda Desseffy Gyuláét, a polgári Márai Sándorét, a polgári radikális Zsolt Béláét és Vámbéry Rusztemét). Mint írja, számos illúzió élt körükben 1945-ben a demokráciával és a szocializmussal kapcsolatban, ám az is igazolható, hogy több kérdésben megvolt a konszenzus. Így a pártok egyetértettek abban, hogy a nagybirtok, az ipar, az oktatás és a művelődés területén szükség van – legalább korlátozott – államosításra. A demokráciával együtt fontosnak tartották a szociális államot; még a polgári radikálisok is a szocializmus és a demokrácia összeegyeztethetőségét hirdették, míg a szociáldemokraták nevükben hordozták a két rendszer egységének követelményét. A pártokat összekötötte az is, hogy nem állt érdekükben újabb pártok megjelenése, és a külpolitikai bizonytalanság közepette nem igényeltek alaposabb filozófiai vitákat sem az eljövendő berendezkedési módról. Az, hogy az értelmiségiek is bíztak a demokrácia jövőjében, holott észlelték a „demokráciavíziók és a meghaladni kívánt múlt közötti szakadékot”, annak köszönhető, hogy „életösztönből, kataklizma utáni optimizmusból” bíztak a jövőben, a társadalom erkölcsi állapotának javíthatóságában és abban, hogy a demokrácia tömeges igényné, életformává válhat. (38.)

A szellemi elit fontosnak tartotta, hogy a politikusok praktikuma és a tudósok, értelmiségiek elméletisége között pár-

beszéd folyjék. Ezért rendezett előadás-sorozatot minden párt részvételével és több tudományos terület vezető értelmiségeinek közreműködésével, a Pázmány Péter Tudományegyetem. A szerző az előadás-sorozat nyomán kiadott kötet alapján elemzi az egyes előadásokat. Az egyértelműen kiderült, hogy a politikai pártok képviselőinek többsége nem a nyugati típusú liberális megoldást akarta követni, hanem egy sajátosan magyar rendszert kívánt létrehozni.

Végül a „Demokráciavágyak” fejezet utolsó része a beteljesületlenség okaival foglalkozik. Standeisky szerint Kelet-Európában a „csökevényes” demokráciákat a Szovjetunió, egy antidemokratikus állam garantálta. A hatalmat nem a többség, hanem ideiglenes szervek gyakorolták. Nem voltak demokratikus intézmények, se a demokrácia működését ismerő szakemberek, és a demagóggá váló hatalmi harc lehetetlenné tette a demokráciaproblémák kibeszélését, miközben a magyar társadalom tele volt a megelőző történelmi korok társadalmi feszültségeiből adódó mentális és erkölcsi problémákkal. A szerző az 1945 utáni demokrácia kudarcát mindenekelőtt a külön fejezetben is tárgyalt közerkölcsök és közmagatartás állapotával magyarázta, mivel a demokráciához „a kívánatos emberi normák nem vezethetők be rendeleti úton. Létrejöttükhöz az eltökéltség mellett idő is kell, hosszú években, évtizedekben mérhető idő.” (58.)

A könyv legérdekesebb, leginkább kiforrott része az, amelyben a kommunistáknak a koalíción túlnyúló népfrontos kísérletét mutatja be új nézőpontból. Szerették volna megnyerni a szellemi-értelmiségi elitet, s ezért számos politikai-taktikai lépést tettek. Standeisky a kommunista politikai celsorozat akaratlan ihletőjeként Szekfű Gyulát jelöli meg. Fontosnak tartja, hogy a „második új nemzeti front” világháború előtti előzményeit is bemutassa, és elemzi, hogyan vált Szekfűből, a korai Horthy-kor ideológusából – a jobbratulódást, a háborút, a törvényteleniséget megtapasztalva – hiteles polgári demokrata, illetve a geopolitikai realitások korai felismerésének köszönhetően a kommunistákkal és a szovjetekkel együttműködő közszereplő. Egyúttal viszont Rákosi Mátyás kirakatembere, akivel az MKP a régi elit és a polgári réteg továbbélését, elfogadását bi-

zonyíthatta. A kötet írója aprólékosan, részletről részletre osztja meg az olvasóval Szekfű kommunisták általi „felfedezésének”, újrapozicionálásának, behálózásának és felhasználásának történetét.²

Standeisky Éva egyedi szemszögből, az írók sorsán és a kultúrharc történésein szemlélteti a parasztpártiak és a kommunisták hatalmi harcát, a két párt konfliktusos együttműködését. Mindez bármely eddigi politikatörténeti leírásánál érzékletesebben láttatja, hogyan tudta kihasználni a Nemzeti Parasztpárt (NPP) gyenge pontját az MKP vezetése.

Az értelmiségi elit és a kommunisták kapcsolatának bemutatásánál a végkövetkeztetés: 1945-ben „két eltérő »minőség«, a szellem és a politika lépett egymással »természetellenes« szövetségre, ami előre valószínűsítette a gyengébb fél, a szellem képviselőinek kudarcát”. (112.) Szemben az 1935-ös első Új Szellemi Fronttal, amikor még ki tudtak hátrálni az írók a Gömbös Gyula miniszterelnökkel való együttműködésből, 1945-ben a második Új Szellemi Frontot alapító népi írók már maguk is politikusok voltak, pártjuk, az NPP révén a hatalom birtokosai is egyben.

A szerző külön fejezetet szentelt a közerkölcs és közmagatartás problematikájának. A „köz” fogalmán a közszereplők körén és tevékenységén túl annak formáit és mikéntjét is érti. „A köz a társadalom aktív szereplőinek összessége”, a közéletben szereplő emberek csoportja. (113.) Rendkívüli szituációkban – mint amilyen az 1945-ös helyzet is volt – jelentősen megnő a „köz” létszáma. A „közmagatartás, köztevékenység” példái gazdagok, egészen addig, amíg a pártok át nem veszik minden felett az uralmat. Túl a helyi pártalapításokon, a köztevékenység fórumai voltak a települések ideiglenes vezető testületei, az ideigle-

² E témánál Standeisky megemlékezik egy szokatlan, 1945 nyár eleji „teadélutánról”, melyen Rákosi és Révai kereste az együttműködést az értelmiségekkel, tudósokkal, írókkal, művészekkel. A harminc meghívott hiányos névsort Illyés naplójából próbálta restaurálni, míg a történéseket Révai szűkszavú emlékezéséből. Érdekes lenne, ha további résztvevők szemszögből további ismereteket szerezhetnénk erről a találkozóról. Mindenesetre hozzájárulásként megjegyzem: a kötetben, Illyés naplóját idézve, a „Kozáry?” néven (94.) említett személyiség egész biztosan Kosáry Domonkos volt.

nes rendfenntartó erők, a spontán alakuló üzemi bizottságok, a törvényi háttér nélkül, bizonyos feladatok végrehajtására született földosztó bizottságok, de még a házbizalmi rendszer is. Ezek zöme spontán alakult, vagyis a köz megteremtette a maga tevékenységi formáit. Kelet-Magyarországon már 1944 végétől, az ország többi részén 1945 elejétől, a front átvonulása után szétesett a régi hatalmi struktúra és közigazgatás. A kaotikus helyzetben különös szituációk alakultak ki: „A felsőbbség nélkül maradt, eltérő érdekű helyiek egyénileg vagy csoportokba szerveződve kísérelték meg vágyaik teljesítését, amibe nemegyszer elvakultan osztályszempontú ítélezés és az önbíráskodás is beletartozott.” (115.) Egyes településeken, a Tanácsköztársaság idején aktív személyek elérkezettnek látták az időt sérelmeik megtorlására. Ilyen szélsőséges uralom valósult meg Maglódon és Gyömrőn, valamint Dévaványán és Vésztőn. Ugyanakkor számos településen jól működtek az önszerveződő önkormányzatok: tényleg elismert embereket választottak a különböző elnevezésű szervek (tanács, direktórium, bizottság) tagjaivá. A rendkívüli helyzet normalizálódásával aztán a képviseleti és a közvetlen demokrácia összeegyeztethetlenné vált. Az ideiglenes kormány akaratából alakuló nemzeti bizottságok gyakran egybeolvadtak a meglévő spontán szerveződött irányítási szervezettel. Az „ősállapotot” 1945. január elején szüntette meg a kormány, amikor is ellenőrzése alá vette a helyi politikai szerveket. Az ideiglenes helyi közttestületeket és a nemzeti bizottságokat különválasztották, a megújított régi közigazgatási apparátust és az új népi szervet egymás mellé rendelték, s mindkettőt kormányellenőrzés alá vonták. Ezzel a politika megszállta a kisközösségeket is.

Standeisky a spontán kialakuló helyi öngazgatás érdekességére és ellentmondásosságára a „Dévaványai Köztársaság” esetének újraértelmezésével hívja fel a figyelmet. Az eddigi esetfeldolgozásokkal szemben nem Dékány Imre, a kubikusból lett helyi népi vezető és rendőrfőnök személyére koncentrált, hanem az állam összeomlása után előállt helyzetet veszi górcső alá. Általános érvényű tanulságokat akar megfogalmazni, kimutatva benne „ezerkilencszáznegyvenöt” – persze máshol nem

ilyen szélsőségesen megmutatkozó – sajátosságait. Ebből kiviláglik az is, mennyire erőtlen volt kezdetben a pártok hatalma, mennyire nem érdekelte és mennyire nem avatkozott be a helyi szovjet katonai igazgatás a lokális viszonyokba. Elmulasztja azonban a szerző, hogy az ismert példákon túl újabb, kevésbé szélsőséges eseteket tárjon fel. A spontán öngazgatás 1945-ös eseteit, az abból összeálló rendszerképet össze lehetne hasonlítani akár az 1848-as szerveződésekkel (pl. Közcsempvédelmi Bizottmányok, Közbátorsági Választmányok), amelyek még a Batthyány-kormányt is engedményekre kényszerítették, illetve az 1956-os öngazgatási formákkal, a közvetlen vagy bázisdemokrácia más magyarországi időszakaival.

Kissé szervesen illeszkedik a fenti elemzéshez a „színvonal” kérdésének szentelt fejezet. Értékítélete szerint „1945” közbeszéde magas színvonalat ért el, amit két sajtótermékben (a polgári radikálisok napilapjában, a *Világban*, illetve Kassák 1947-től(!) megjelenő folyóiratában, az *Alkotásban*) megjelenő írások elemzésével támaszt alá. Túl azon, hogy két nagyon eltérő hatókörű lapról van szó – utóbbi csak néhány száz fős értelmiségi táborra ért el –, kétséges, hogy a vizsgálat leszűkítése e két kiadványra indokoltá teszi-e az általános érvényű megállapításokat.

A kötet szerkezeti következetlenségét erősíti a „Két demokrata közszereplő” című fejezet. Igaz, hogy kitűnő összefoglaló olvasható benne Szekfű Gyula politikai filozófiájának változásáról, ám e rész funkcióját nemigen érteni. Ha a szerző demokrata közszereplőket akart bemutatni, miért nem többekkel tette ezt meg? Miért olyan fontos szereplője a korszaknak a korábbi részekben is legtöbbször emlegetett Szekfű Gyula, hogy külön fejezet szól róla, gyakorlatilag duplikálva azt a képet, amelyet már a könyv előző lapjain elének tárt? Miért került mellé Kovács Imre, és miért maradtak ki mások, ha már úgy gondoljuk, hogy a köz színpadán szereplőket külön, mellékletszerűen be kell mutatni, értékelni kell? Talán a kötet mellékleteként, több különböző résztvevőről rövidebb, de a demokráciaképükre is kitérő (tehát nem csak életrajzi adatokat tartalmazó) összeállítás készítése indokoltabb lenne.

A könyv utolsó részében („Demokráciakudarc”) Standeisky megerősíti, hogy szerinte „1945 és az azt követő év – mint erre már korábban utaltam – a kudarcos demokratizálódás időszaka volt”. (226.) Nem kíván újabb korszakminősítést tenni, de önálló periódusnak tartja, amely semmiképpen sem nevezhető polgári demokráciának, sem sztalinizációnak.

A kötet, de talán a korszakkal foglalkozó munkák általános hiányossága, hogy bár elsősorban politikai berendezkedést, kormányzati formát kívánnak meghatározni, mégsem használják az ezekkel a kérdésekkel foglalkozó társadalomtudományok, elsősorban a politikaelmélet, de akár a szociológia, a politikai pszichológia, az összehasonlító alkotmányjog eredményeit. Ezek a rokontudományok vizsgálják az új- és jelenkortörténet időszakát is, és a történészek számára is hasznos következtetésekre jutnak. Így talán nem titulálná a szerző „kormányzati formának” (20.) a koalíciós kormányzást, és felvetődhetne a kérdés, hogy 1946. február elsejéig valójában milyen kormányzati forma is volt hazánkban.

Standeisky Éva új fogalmakat is alkot a „Közerkölcs, közmagatartás” című fejezetben. Itt különösen, de a könyv több részében is a politikai kultúrát vizsgálja, anélkül, hogy nevének nevezné azt, hiszen a közerkölcs, a demokráciához való viszony része az Almond és Verba által megfogalmazott „politikai kultúra” definíciónak: „...amikor egy társadalom politikai kultúrájáról beszélünk, a politikai rendszerről úgy szólunk, ahogy azt a társadalom tagjai »belsővé tették« ismereteikben, érzelmeikben és értékeléseikben... Egy nemzet politikai kultúrája népeiségének a politikai »objektumokkal« kapcsolatos attitűdjei sajátos elosztásából áll.”³ A szerző helyénvaló módon kifejti: „Negyvenöt nagy fordulat Magyarország társadalom- és mentalitástörténetében is.” (11.) Mekkora ez a fordulat, pontosan honnan, hová került a magyar társadalom 1945 és 1947 között? Ebben is adhat segítséget a politikatudományi szemlélet. Ha az 1945-ös rendszert vizsgáljuk, az Almond–Powell szerzőpárosnak a

³G. A. ALMOND–VERBA S.: *The Civic Culture: Political Attitudes and Democracy in Five Nations*. Princeton University Press, Princeton, 1963. 66.

részvétel minőségét és fokát figyelembe vevő tipizálása szerint,⁴ a társadalom számára valóban hatalmas megrázkódtatás lehetett egy „átmeneti autoriter” politikai kultúra körülményei után (rövid nemzetiszocialista totalitárius kitérővel) megfelelni a „modern iparosodott demokratikus” modell kihívásainak, majd néhány év múlva egy Szovjetuniót másoló „iparosodott totalitárius” rendszerré válni.

Érdeemes lenne megfontolni azt is, hogy a „koalíciós korszak” elnevezés elvetése helyett megvizsgáljunk egy másik eshetőséget. A választások eredményének részleges figyelmen kívül hagyása a hatalomelosztásban, a parlament mellett a pártközi értekezlet fontos szerepe a döntéshozatalban, a nagykoalíció, a hatalmon lévő pártoknak az az általánossá váló közös célja, hogy valamilyen sajátos, nem nyugati, esetleg szocialista jellegű demokrácia legyen – egyszóval mindez nem lehet-e annak a jele, hogy a Hans Daalder által leírt „társulósos (konszociációs)”⁵ demokráciamodellel-kezdeménnyel van dolgunk 1945-ben? Ilyen modell a sok konfliktus megoldására nagykoalíciót alkalmazó Ausztria, ahol a pártok még a közigazgatási állásokat is egymást között osztották el. Idetartozik Svájc, ahol a Szövetségi Tanács, amely betölti a végrehajtó és az államfői hatalmat és meghatározó a törvényalkotásban is, és amelyben a négy nagy párt 1959 óta a törvények által sehol meg nem fogalmazott „mágikus formula” szerint képviselteti magát. 1945 előtt is találunk erre példát: a két háború közti Csehszlovákiában az igazi döntéseket hozó, az öt koalíciós pártot tömörítő „Petka” nevű koalíciós fórumot. És habár a szovjet jelenlét és az MKP vezetőinek politika céljai miatt egy ilyen, a különböző társadalmi csoportok képviselétén alapuló modellnek nem is volt igazi esélye Magyarországon, azért azt érdemes kiemelni, hogy magyar politikának az előbb felsorolt jellemzőit nem lenne szabad önmagában antidemokratikus sajátosságokként értékelni. Főleg nem a második világháború katasztrófája utáni (átmeneti)

⁴ G. A. ALMOND–POWELL G. B.: *Összehasonlító politológia*. Osiris, Budapest, 1992. 63.

⁵ Hans DAALDER: The Consociational Democracy Theme. *World Politics*, 1974/4. 721–747.

helyzetben, amikor Nyugat- és Észak-Európa számos országában a társadalmi-politikai együttműködés felülírta a szokásos demokratikus hatalmi küzdelem logikáját. Ehhez részben kapcsolódhat egy másik elmélet: Stein Rokkan „történelmi-szociológiai modellje” a társadalmi-politikai törésvonalakról,⁶ amelynek alkalmazásával szintén új megközelítésben értelmezhető és értékelhető 1945 és az azt követő pár év.

Mindenesetre Standeisky amellet foglalt állást, hogy 1945-ben demokrácia volt hazánkban. A historiográfiai áttekintésből viszont látszik: ahány történész, szinte annyi az értelmezés 1945-ről, de magáról a demokráciáról is. A Robert A. Dahl által, vagy akár más politikatudós által megfogalmazott kritériumok⁷ meglétének vizsgálata alapján úgy véljük, hogy a politikaelmélet alátámasztja az 1945-ös demokrácia létét. Teljes mértékben egyet lehet tehát érteni Standeisky Évával: ez egy önálló korszak, egy érdekes demokráciamodel kialakításának a kísérlete, ezért szükség van további kutatásokra. Ezek között pedig létjogosultsága van az új, a politika- és a történelemtudomány eredményeit és vizsgálati módszereit is alkalmazó interdiszciplináris munkálkodásnak.

Szajda Szilárd

⁶ Stein ROKKAN: The Growth and Structuring of Mass Politics in Smaller European Democracies. *Comparative Studies in Society and History*, 1968/2. 173–210.

⁷ Robert A. DAHL: *A pluralista demokrácia dilemmái*. Századvég, Budapest, 1993. 18–19.